

**O‘ZBEK XALQINING SO‘ZLASHUV NUTQIDA QO‘SHIMCHALAR
ORQALI EMOTSIONAL MA’NO IFODASI****Nafasova Yulduz Shuxratovna***Samarqand Zarmed Universiteti, O‘zbek tili va adabiyoti kafedrasida o‘qituvchisi***E-mail:** yulduz_development@mail.ru

Annotatsiya. Mazkur tezisdagi o‘zbek xalqining so‘zlashuv nutqida qo‘shimchalar orqali emotsional ma’no ifodalash mexanizmlari tahlil etiladi. Hissiy ohang va grammatik shakllarning o‘zaro munosabati, emotsional qo‘shimchalarning morfopragmatik va psixolingvistik mohiyati yoritiladi. “-cha”, “-gina”, “-ku”, “-da”, “-yoq” kabi affikslarning so‘zlovchi kayfiyatini ifodalashdagi roli, ularning nutqdagi noverbal komponentlar bilan uyg‘unligi misollar asosida izohlanadi.

Kalit so‘zlar: emotsional ma’no, morfopragmatika, psixolingvistika, qo‘shimcha, so‘zlashuv nutqi, hissiylik.

Нафасова Юлдуз Шухратовна*Преподаватель кафедры узбекского языка и литературы Самаркандского
университета имени Зармеда***E-mail:** yulduz_development@mail.ru

Аннотация. В данном тезисе рассматриваются морфопрагматические и психолингвистические аспекты выражения эмоционального значения в разговорной речи узбекского народа посредством аффиксов. Анализируются такие формы, как “-ча”, “-гина”, “-ку”, “-да”, “-йок”, раскрывается их роль в передаче эмоционального состояния говорящего и прагматического смысла высказывания.

Ключевые слова: эмоциональное значение, морфопрагматика, психолингвистика, аффиксы, разговорная речь.

Nafasova Yulduz Shukhratovna*Teacher of the Department of Uzbek Language and Literature, Samarkand Zarmed
University***E-mail:** yulduz_development@mail.ru

Abstract. The article explores the morphopragmatic and psycholinguistic mechanisms of expressing emotional meaning through suffixes in Uzbek colloquial

speech. It focuses on affixes such as “-cha”, “-gina”, “-ku”, “-da”, and “-yoq”, which convey the speaker’s emotions and pragmatic intentions. The paper reveals how these morphological forms contribute to emotional coloring and communicative nuances in natural speech.

Key words: emotional meaning, morphopragmatics, psycholinguistics, suffixes, colloquial Uzbek.

Kirish. Til faqat aloqa vositasi emas, balki inson hissiyotlari, kayfiyati va ichki kechinmalarining eng tabiiy ifoda vositasidir. O‘zbek xalqining so‘zlashuv nutqida grammatik vositalar, xususan, qo‘shimchalar orqali emotsional ma’no ifodalash juda faol va tabiiy jarayondir. So‘zlovchi nutqida nafaqat ma’lumot uzatish, balki hissiy holatni ifodalash ham kommunikativ jarayonning ajralmas qismidir.

Asosiy qism. Bugungi kunda tilshunoslikda morfopragmatika va psixolingvistika yo‘nalishlari so‘zlovchi shaxsning niyatini, ruhiy holatini til strukturasi tahlil etish imkonini beradi. Shu nuqtai nazardan, o‘zbek so‘zlashuv nutqida qo‘shimchalar orqali hissiylikni ifodalash masalasi dolzarbdir.

Emotsional ma’noning lingvistik tabiati. Emotsional ma’no – bu so‘zlovchining subyektiv munosabati, kayfiyati, his-tuyg‘ularining lingvistik ifodasidir. U ko‘pincha fonetik (intonatsiya, urg‘u), leksik (so‘z tanlovi) va grammatik (qo‘shimcha, yuklama) vositalar orqali yuzaga chiqadi. O‘zbek tili grammatik tizimida emotsional ma’no ko‘pincha morfemik darajada ifodalanadi. *Masalan:*

“*Shirin-cha qiz!*” (yumshoqlik, mehr)

“*Voy, u-ku juda aqlli bola!*” (hayrat, ta’kidlash)

“*Men-da odamman axir!*” (norozilik, ta’kidlash)

Bu misollarda qo‘shimchalar sof grammatik yukdan tashqari, *hissiy yuklamaga* ham ega bo‘lmoqda. Til tizimida emotsional ma’no ekspressivlik bilan chambarchas bog‘liq. Ekspressivlik – bu nutqdagi kuchli ta’sir, ifodaviylik darajasi. O‘zbek tilida bu xususiyat ko‘pincha **morfologik** darajada, ya’ni qo‘shimchalar orqali amalga oshadi. *Masalan:*

“*Voy, siz-ku juda mehribonsiz!*” – bu yerda “-ku” qo‘shimchasi ta’kidlash va hayrat hissini ifodalamoqda.

“*Shirin-da bu bola!*” – “-da” yumshoqlik, samimiylik ohangini beradi.

“*Go‘zalgina qiz!*” – “-gina” kichraytirish orqali mehr, yoqimlilikni ifodalaydi.

“*O‘sha paytlar-u qiziq edi!*” – “-u” yuklamasi nostaljik ohang bilan qo‘shiladi.

Bu shakllarning semantik yuklamasi kontekst bilan belgilanadi. Bir xil qo‘shimcha turli holatlarda turlicha emotsional rang bera oladi.

Morfopragmatik xususiyatlar. Morfopragmatika tilning morfologik vositalaridan foydalanishda soʻzlovchining maqsadi va kontekstdagi niyatini tahlil etadi. Masalan, “-gina” qoʻshimchasi nafaqat kichraytirish maʼnosini, balki hissiy ohangni ham beradi:

“*Bolaginam uxlab qolibdi*” – mehr, iliqlik.

“*Shunchagina ish-ku bu*” – kinoya yoki past baho.

Demak, bir morfema kontekstga qarab turli emotsional maʼnolarni yuzaga chiqaradi. Morfopragmatika tilning morfologik shakllarini ularning nutqdagi kommunikativ va pragmatik funksiyasi nuqtayi nazaridan oʻrganadi. Qoʻshimchalar, ayniqsa, soʻzlashuv nutqida, faqat grammatik vazifani emas, balki **emotsional-pragmatik yukni** ham bajaradi. *Masalan:*

- “*Kechirasiz-da, unutibman!*” – “-da” bu yerda noqulaylikni yumshatadi.
- “*Yaxshi boʻldi-ku, baribir!*” – “-ku” soʻzlovchining taskin topgan kayfiyatini bildiradi.
- “*Bolam-yoq, chiqib ketdi.*” – “-yoq” salbiy maʼno bilan ajratish vazifasini bajaradi.

Bunday qoʻshimchalar *muloqot jarayonining hissiy holatini* boshqaruvchi lingvopragmatik vosita sifatida xizmat qiladi.

Psixolingvistik jihatlar. Psixolingvistika soʻzlovchining ruhiy holatini, ichki kechinmasini nutq mexanizmlarida oʻrganadi. Emotsional qoʻshimchalar aynan shu jarayonni yoritadi. Psixolingvistika nuqtayi nazaridan, emotsional qoʻshimchalar soʻzlovchining ruhiy holatini tashqi nutqqa koʻchirish vositasidir. Ular orqali insonning shodlik, ranjish, eʼtiroz, mehr yoki xushomad tuygʻusi ifodalanadi. *Masalan:*

✚ “*Siz ham kelarmidingiz-da!*” – ranjish, gina.

✚ “*Voy, shunaqa chiroyligina bola ekansiz-ku!*” – xayrat va maqtoov.

✚ “*U paytlarda-u hammamiz birga edik.*” – sogʻinch, nostalgik ohang.

Shu tariqa, qoʻshimchalar tildagi hissiy-psixologik vaziyatni qayta yaratadi. Bu misollar shuni koʻrsatadiki, qoʻshimchalar nafaqat grammatik shakl, balki *ruhiy energiya tashuvchi birlik* sifatida ham faol.

Soʻzlashuv nutqida emotsional qoʻshimchalar tizimi. Oʻzbek soʻzlashuv nutqida quyidagi qoʻshimchalar emotsional yuklamaning asosiy tashuvchilaridir:

Qoʻshimcha	Asosiy maʼno	Emotsional rang	Misol
-cha	kichraytirish	erkalash, umshoqlik	“ <i>kichkinacha bola</i> ”
-gina	chegaralash	samimiylik, past baho	“ <i>Shunchagina ish-ku</i> ”
-ku	taʼkidlash	hayrat, tushuntirish	“ <i>U-ku biladi!</i> ”

-da	tasdiq	norozilik, ishonch	“Ha-da, to‘g‘ri!”
-yoq	inkor yoki tezlik	g‘azab, shoshilish	“Aytganim-yoq!”
-u	qo‘shimcha urg‘u	kinoya, ta‘kid	“Senga-u gap yo‘q!”

Emotsional ifodaning madaniy ildizlari. O‘zbek xalqining so‘zlashuv nutqida hissiyotning ifodasi milliy mentalitet bilan chambarchas bog‘liq. Har bir qo‘shimcha nafaqat grammatik, balki madaniy kodni ham o‘zida saqlaydi. “-gina”dagi mehr, “-da”dagi ishonch, “-ku”dagi samimiylik o‘zbek xalqining iliq, hissiy muloqot madaniyatidan dalolat beradi.

Xulosa. Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, o‘zbek tili so‘zlashuv nutqida qo‘shimchalar orqali emotsional ma‘no ifodalash jarayoni morfologik, pragmatik va psixolingvistik omillarning o‘zaro ta‘siri natijasidir. Qo‘shimchalar inson kayfiyatini, munosabatini, muloqotdagi hissiy ohangni nozik tarzda yetkazish imkonini beradi. Tilning bu jihati milliy madaniyat, ijtimoiy psixologiya va kommunikativ xulqni ifodalovchi o‘ziga xos ko‘rsatkich sifatida qadrlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov, I. “O‘zbek tili grammatikasida so‘z yasovchi vositalar”. – Toshkent: Fan, 2019.
2. To‘xliyev, B. “Til va hissiyot”. – Samarqand, 2021.
3. Shcherba, L.V. “Языковая система и речевая деятельность”. – Москва, 1974.
4. Mirzaev, Z. “O‘zbek tili stilistikasi va pragmatikasi”. – Toshkent: Noshir, 2020.
5. Jakobson, R. “Linguistics and Poetics”. – Harvard University Press, 1960.
6. Sapir, E. “Language: An Introduction to the Study of Speech”. – New York, 1921.
7. G‘ulomov, A. “O‘zbek tilining emotsional leksikasi”. – Toshkent, 2018.
8. Vygotskiy, L.S. “Myshlenie i rech”. – Moskva, 1982.
9. Xudoyberganova, M. “Nutq madaniyati va kommunikatsiya”. – Toshkent, 2019.
10. Brown, P., Levinson, S. “Politeness: Some Universals in Language Usage”. – Cambridge, 1987.